

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-120>

УДК 81'272(477)

Савойська С.В.

Міжрегіональна академія управління персоналом

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Анотація. Досліджено національну політику, яка є основою формування моделі мовної політики України. Пріоритетом національної політики є утвердження та розвиток української мови як визначального чинника та головної ознаки ідентичності української політичної нації, яка є основою розбудови Української незалежної держави та мовної політики як моделі. Модель мовної політики формується також завдяки конструктивним діям різних політичних сил. Національна політика є тією базою, на якій формується нова модель мовної політики, завдячуючи конструктивній політиці компромісів та консенсусів, яка у мовно-політичній сфері налагодила ефективні відносини між «правими» і «лівими» політичними силами, комунікативні дії яких було спрямовано на єднання різних за мовою і культурою етносів у політичну націю.

Ключові слова: національна політика, Україна, модель мовної політики, конструктивний, політична нація, українська мова, ідентичність, консолідація.

Savoyska Svitlana

Kiev Interregional Academy of Personnel Management

NATIONAL POLICY AS THE BASIS OF THE FORMATION OF MODEL OF LINGUISTIC POLICY OF UKRAINE

Summary. The national policy, which forms the basis of forming a model of language policy of Ukraine, is explored. The priority of national policy is the establishment and development of the Ukrainian language as the determining factor and the main feature of the identity of the Ukrainian political nation, which is the basis for the development of the Ukrainian independent state and language policy as a model. The model of language policy is also shaped by the constructive actions of various political forces. The main condition for the development and development of the model is the independence and national basis, which is the Ukrainian language, national interests and democratic values. A legally independent Ukrainian state has the opportunity to revive the Ukrainian language in the status of the national, native languages and culture of ethnic minorities, as well as those languages that are on the brink of extinction, because in Soviet times, like the Ukrainian language, they were abolished and forbidden. National policy is the basis on which a new model of language policy is formed, owing to the constructive policy of compromises and consensus, which in the language and political sphere has established effective relations between the "right" and "left" political forces whose communicative actions were aimed at uniting different language and culture of ethnic groups into a political nation. The model of language policy is defined as: a category based on the restoration and reproduction of all Ukrainian, which was prohibited by those states, in particular, Russia, which dominated the territory of Ukraine; a design that consists of the national policy underlying it; a national identity based on the Ukrainian language, culture, history, customs and traditions of the Ukrainian people; national interests and values, which are the cementing basis of the model; a national idea that different regional communities understand differently; the Ukrainian political nation, which is at the core of national integration and national unity; a scheme that combines separate models of language policy, which are its building material, consisting of elements of experience, which form, develop and develop a given model. It is proved that linguistic politics as a model can effectively be formed, developed and developed only on a national basis, as well as in a free and independent Ukraine. The language policy model is based on: a common language for all ethnic groups living in the territory of Ukraine, the Ukrainian language, which should be used in the civil service, in education, business and everyday life; a national culture that combines the best examples of cultures of ethnic groups, nations and indigenous peoples; a national idea that is acceptable to all ethnic communities, understandable and unifying; national interests, democratic values and state symbols; understanding and acceptance of the history of the Ukrainian people, its heroes, customs and traditions; awareness of the fact that the Ukrainian ethnic nation is an autochthonous, which originally inhabits the land of its ancestors and is ready to unite around it other ethnic groups with their native languages and cultures that live in Ukraine; constructive politics and linguistic-political consensus, which is an integral part of national politics, which is closely linked to cultural, legislative, spiritual, etc. language policy. National politics is analyzed as a category that has a national character and as a state policy based on: national symbols used to preserve the Ukrainian state, its independence and unity, as well as the protection of the Ukrainian political nation that is in state of formation; the Ukrainian language as the only state and Ukrainian culture that needs effective development, rational approaches and decisions; an effective policy aimed at the national, cultural and spiritual development of Ukrainian society, the introduction of the Ukrainian language into the business sphere, the legislative branch, the education of Ukraine, etc.; modernization of all spheres and branches of the socio-political life of the state.

Keywords: national policy, Ukraine, model of language policy, constructive, political nation, Ukrainian language, identity, consolidation.

Постановка проблеми. Головною умовою розвитку та розбудови моделі мовної політики є незалежність та національна основа, якою є українська мова, національні інтереси та демократичні цінності. У юридично незалежної Української держави з'явилася можливість відродити українську мову у статусі державної, рідні мови і культури етнічних меншин, а також ті мови, які знаходяться на межі зникнення, позаяк у радянську добу, як і українська мова, вони утискалися та заборонялися. Тому найважливішою національною цінністю є незалежність і цілісність Української держави, які здатні забезпечити конструктивне формування моделі мовної політики, поширюючи комунікації українською мовою в усіх сферах, галузях суспільно-політичного життя та регіонах країни з метою формування у молодого покоління українців національної самосвідомості та патріотичності. Без конструктивної мовної політики національно-демократичних та інших політичних сил, без їх взаєморозуміння та співпраці не могла б бути проголошена Україна незалежною державою, яка є головною умовою для формування моделі мовної політики. Важливо, щоб співпраця між владою, політиками і громадянами та залучення останніх до участі у формуванні та здійсненні мовної політики була спрямована на задоволення потреб та інтересів українського суспільства, що має сприяти формуванню національної культури, демократичного діалогу та української політичної нації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти національної політики та її символи, які є основою формування моделі мовної політики, досліджували Ю. Бондар [1], І. Дзюба [2], М. Обушний, А. Коваленко і О. Ткач [5], Є. Перегуда [6], М. Пірен і В. Ребкало [7], С. Рутар [9], О. Трибушний [10] та ін. науковці. Невідомою складовою національної політики є національна держава, визначальною рисою якої та її творцем є нація як спільнота, якій властиві прагнення і здатність відстоювати власну державу та національні інтереси і цінності. Основою національної політики є *нація*, яка виникла на основі спільності мови, походження, території, економічного життя, культури і ментальності; *національний консенсус*, що С. Рутар розуміє як єдність суспільства щодо важливих доленосних питань про сучасний та майбутній розвиток держави [9, с. 248], та *патріотизм*, який формується на почуттях поваги та любові до Батьківщини. До символів національної політики, які є основою для формування моделі мовної політики, варто віднести свободу слова, українську націю, українську мову, українську культуру, прапор, герб та державний гімн та ін. У зв'язку з цим для українського народу важливо об'єднатися навколо української мови, яка є державною, і культури з одночасним збереженням власної культурно-мовної самобутності етнічних меншин. Водночас, зберігали та поширювали українську мову і культуру як національний символ та духовні надбання українського народу В. Липківський та І. Огієнко, а на сучасному етапі – Патріарх Філарет та ін., які переклали майже усі богослужбові тексти українською мовою, запровадили її у Службу Божу, виголошували проповіді україн-

ською мовою, розуміючи те, що мова, якою здійснюється Богослужіння, має бути зрозумілою для прихожан [1, с. 221]. Значення їх діяльності було ще більшої ваги з проголошенням самостійної Української держави, що дало можливість здійснювати національну політику, та формувати національну державу на зразок таких розвинених демократичних держав як США, Німеччина, Франція та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Національна політика є тією складовою загальної проблеми, яка ще не досліджувалася під тим кутом бачення, який пропонується у цій науковій статті. Національна політика, за невеликим винятком, здійснювалася більш ефективно на першому етапі незалежності (1991-1996 рр.), коли взаєморозуміння, співпраця, єдність української спільноти, політикуму і влади працювали на оновлення моделі мовної політики. У зв'язку з цим на цьому етапі розвитку українського суспільства відбулися кардинальні зрушення в усіх галузях суспільно-політичного життя, зокрема в освіті, науці, культурі, книгодрукуванні, діловій сфері, ЗМІ, які формуються під впливом політичних, соціально-економічних та ін. процесів. У дослідженні національної політики ми спираємося на такі символи, як: *українська мова*, по якій пізнають приналежність народу до української нації, без наявності якої немає сенсу вести мову про генезу та функціонування національної держави [9, с. 245]; *національна ідея*, без якої було б неможливо зберегти та розвивати українську мову, українську культуру, відроджувати українську державність, формувати українську політичну націю, на основі чого й постанала сучасна Українська держава; *національний патріотизм*, який стоїть на варті захисту всього українського, зокрема, історії розвитку української мови, культури та Української держави, яка у різні часи мала різні назви; *національна єдність*, без якої неможливо згуртувати український народ та спрямувати його зусилля на відновлення Української держави, збереження її незалежності та соборності; *духовність*, яка оберігає, захищає та цементує українську політичну націю, забезпечує громадянський мир та злагоду в українському суспільстві.

Мета статті. Спираючись на незалежність Української держави та національні символи, ставимо за мету дослідити національну політику як основу формування та розбудову моделі мовної політики, про що український народ до цього часу не міг і мріяти у стані бездержавності, суцільних заборон та повної безправності.

Виклад основного матеріалу. Український етнос, за теорією М. Грушевського, був цілком сформований та готовий створити свою державу ще у дев'ятому столітті. З того часу земля пращурів українців стала ласим шматком для багатьох сусідніх племен та держав, які її завойовували та насаджували етнічним українцям власну мову і культуру. Тому їх споконвічною мрією були свобода, державність, національні інтереси і цінності, за що вони боролися усе життя. Без незалежності, за яку і наразі продовжують боротися українські патріоти, та національної політики неможливо захистити українську мову як символ українського народу, національні ін-

тереси, цінності та сформувати нову модель мовної політики. Найбільшою цінністю для українського народу та формування моделі мовної політики є українська мова як єдина державна, яка спроможна об'єднати навколо свого ядра усі мови етнічних спільнот та сформувати на цій основі українську політичну націю. Окремі аспекти цієї проблеми досліджували Б. Ажнюк [4], І. Кресіна та В. Горбатенко [4], О. Майборода і М. Панчук [4], М. Обушний, А. Коваленко і О. Ткач [5], А. Погрібний [8], О. Трибушний [5] та ін. Об'єднавчою основою української спільноти, на думку науковців, має бути українська мова як єдина державна, яка є категоричним імперативом для виживання держави, основи якої руйнують не лише проросійськи налаштовані політики, а й українські русини, які також не є окремою від українців нацією, позаяк вони є невід'ємною складовою української етнічної нації, які з відомих причин перетворилися на політичну спільноту, яка прагне до об'єднання з тими етносами, які мешкають у сусідніх країнах, на що, можливо, й розраховують ті суб'єкти політики, які мешкають не лише в Україні, а й на території Росії, Словаччини, Угорщини, Румунії та ін. держав. Зазначені держави, зокрема Росія, намагаються розв'язати власні національні, освітні, мовно-політичні, культурні, геополітичні, економічні та ін. проблеми за рахунок українців та України. Щоб вижити українській спільноті у такій політичній ситуації, яка склалася між Україною і Росією, одним з найважливіших політичних завдань Української держави – це формування української політичної нації. Основою її формування є українська етнічна нація, навколо якої мають об'єднатися корінні етноси та етнічні меншини на основі діалогу, дискурсу, компромісу та консенсусу. Українську мову та мовну політику окремі вітчизняні науковці, зокрема І. Кресіна, В. Горбатенко, розуміють як тісний зв'язок з українською етнічною нацією, цілісність Української держави, неподільність її території, гарантію національної єдності, територіальної цілісності, історичної пам'яті та національної безпеки. На їх думку, «державна мова є консолідуючим фактором, нашим спільним національним багатством, а підтримка та розвиток мов національних меншин є культурним збагаченням суспільства» [4, с. 342]. Українська мова як державна, що знаходиться в основі формування моделі, є символом української політичної нації, яка формується, та великим її досягненням. Українська мова – це основний засіб спілкування як етнічних українців, так і всього українського народу, який несе історичну пам'ять нації та національної культури. Поняття «нація», яка створює державу та здійснює національну політику, на думку М. Обушного, А. Коваленка і О. Ткача, варто розуміти як спільність людей, що мають національну самосвідомість, володіють почуттям єдності, схожістю позицій та ідеалів і найчастіше (але не завжди) послуговуються державною мовою [5, с. 435]. Водночас державні, місцеві, партійні, громадські органи, підприємства, установи й організації створюють необхідні умови для вивчення української мови та поглибленого оволодіння нею, що «має стати, на слушну думку О. Трибушного, життєвою потребою кожного гро-

мадянина, а також невід'ємною складовою патріотизму» [10, с. 101]. На слушну думку О. Майборода і М. Панчука, «більшість населення вважає цілком виправданим статус української мови як єдиної державної і не відчуває для себе загрози у її подальшому поширенні у різних ділянках суспільного життя» [4, с. 388]. Українська мова як державна в Україні задовольняє потреби українського суспільства в офіційному спілкуванні та виступає одним із символів державного та національно-культурного суверенітету. Більше того, державність української мови в Україні є, на слушну думку Б. Ажнюка, гарантією збереження ідентичності української політичної нації, політичної і державної єдності України [4, с. 343]. Тому українську мову, на слушну думку А. Погрібного, необхідно вивчати, знати та послуговуватися як на роботі і державній службі, так і в повсякденному спілкуванні. Офіційна/державна мова, що є одне і те саме – це основна мова держави, що використовується у законодавстві, судочинстві, навчанні тощо. На думку науковців, історія нищення культурних і національних цінностей може повторитися, якщо російська мова буде запроваджена в Україні як друга державна або офіційна. «Державна мова» – це правовий статус мови, використання якої обов'язкове в офіційних документах та публічних сферах суспільно-політичного життя у державі [8, с. 105].

Враховуючи зазначене, національна складова моделі мовної політики не може бути досконалою без духовної основи, окремі аспекти якої досліджували М. Пірен і В. Ребало [7], О. Рудакевич [9] та ін. Концепт «духовність», на думку М. Пірен і В. Ребало, – це продукт праці самого духу, сила, яка впливає на душу людини, хвилює її та активізує її [7, с. 232]; «соціально-моральна цінність, глибинна основа культури, прояву людського в людини, основна цінність демократичного суспільства, всі сфери якого мають бути проникнуті сутністю духовного, гуманізмом, повагою до людини, толерантністю» тощо. «Духовність і моральність – це той рівень розвитку особистості й суспільства, який є консолідуючою засадою, здатною об'єднати людей; це сила, що покликана стимулювати національне відродження України, забезпечити громадянський мир та злагоду у суспільстві» [7, с. 229]. Національна політика може бути успішною, якщо вона базуватиметься на політичній комунікації, складовою якої є національний діалог; національній взаємодії, яка має відбуватися між владою, народом, громадянським суспільством і державою та ін. Визначальною рисою національної політики є формування національної держави, яка, на думку О. Рудакевича, об'єднана спільним ментальним та культурним ядром, основою якого є традиції, цінності та символи титульного народу [9, с. 245]. Водночас національна політика потребує всебічної підтримки, взаєморозуміння та національної єдності, щоб успішно вирішувати нагальні мовно-політичні проблеми, які виникали у багатьох сферах і галузях суспільно-політичного життя. Українська національна політика орієнтується на збереження та розвиток рідних мов національних меншин, корінних народів і тих мов, які знаходяться на межі зникнення, для яких відкриваються навчальні заклади, перевидаються

раніше заборонені художні твори різних письменників, наукові праці, історичні документи, які проливають світло на драматичні сторінки минуловщини [2, с. 467].

Опорою нової моделі мовної політики є українська політична нація, окремі аспекти формування якої досліджували М. Михальченко [9], М. Обушний, А. Коваленко і О. Ткач [5], В. Савка [9] та ін. науковці. Основою її формування, як зазначають М. Обушний, А. Коваленко і О. Ткач, є націоналізм, важливим моментом якого є мовна спільність, з допомогою якої розрізняються етнічні групи, відбувається передача історичних, культурних традицій з покоління у покоління; релігія, національна література, художні або музичні традиції, спільні історичні та культурні корені, тобто спільне минуле, емоційна прихильність людей до географічного регіону [5, с. 434]. Політична нація, на слухну думку В. Савки, – це «політична спільність, громадяни поліетнічної країни, які мають різну етнічну приналежність, утім, творять єдиний народ, усвідомлюють свою єдність, котра базується на спільній політичній та громадянській історії, визнанні спільних політичних цінностей як орієнтирів майбутнього розвитку своєї країни» [9, с. 303]. Українська політична нація, за визначенням М. Михальченка, – це громадяни незалежної України, що належать до різних етносів, які усвідомлюють себе частиною країни на основі українського громадянства. Українська політична нація постала, на думку науковця, після референдуму 1 грудня 1991 р., коли вона себе виділила з іншої політичної нації – «радянського народу» [9, с. 400]. Великий вплив на формування української політичної нації має ідеологія, політична самосвідомість, політична культура, які формуються відповідними історичними та культурними програмами через кіно, телебачення, радіо, Інтернет та інші медіа. Стратегічною метою та основою формування української політичної нації є мовна політика консенсусу, яка має консолідувати титульний український етнос [5, с. 437]. Такою основою на поч. 1990-х рр. була політика українізації, з допомогою якої на першому етапі державотворення (1991-1996 рр.) націоналізувалися та відроджувалися усі сфери і галузі суспільно-політичного життя незалежної України. Однією з першочергових завдань, що постали перед українським народом і державою після проголошення незалежності, була необхідність створення національного інформаційного простору, національної системи освіти, яка б відповідала викликам епохи оновлення – розбудови незалежної держави, відродження національної культури, яка б забезпечувала конкурентоздатне входження України в європейський, світовий освітній та культурний простори. Утім, ця стратегічна мета може бути реалізована, на думку науковців, лише тоді, коли до неї будуть готові представники різних політичних сил, які є носіями різних ідеологій. Окрім цього, формування української політичної нації гальмує інформаційно-комунікаційна політика Росії, яку вона здійснює в Україні у своїх інтересах через проросійськи налаштованих політиків, їх політичні сили та українські ЗМІ.

Невід'ємною складовою розбудови моделі мовної політики є національна безпека, національні інтереси і цінності, окремі аспекти цих явищ досліджували Б. Ажнюк та В. Кулик [4], М. Бучин [9], Л. Літвін [8], В. Піча та М. Поліщук [9] та ін. науковці. «Національні інтереси», за їх висновками, – це: *відродження* незалежної Української держави, якій передувала кільсотлітня боротьба українського народу за свободу від імперського поневолення; *збереження та розвиток* української мови і культури, які спроможні об'єднати український народ та спрямувати на захист та розбудову Української держави; *потреби*, що мають реалізовуватися в усіх сферах життєдіяльності держави, зокрема, у її інституціях на міжнародній арені, метою яких є не лише повноцінний розвиток країни, а й формування її могутності; життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні *цінності* українського народу як носія суверенітету та єдиного джерела влади у державі; *територіальна незалежність та цілісність* держави, на сторожі якої стоять національні патріотичні сили; *права та свободи* громадян, їх соціально-економічний добробут та гідний розвиток. У національних інтересах української спільноти 1 грудня 1991 року було проведено Всеукраїнський референдум, на якому вона підтримала бажання жити у незалежній Українській державі. Тобто, «національні інтереси, на думку М. Бучин, – це усвідомлені потреби народу та його держави, що визначаються геополітичними та ін. відносинами, культурно-історичними традиціями, які спрямовано на забезпечення безпеки та захист населення від внутрішніх і зовнішніх загроз» [9, с. 249]. Такою внутрішньою загрозою на поч. 1990-х рр. були комуністи, які залишалися при владі до наступних парламентських виборів, а зовнішньою – Росія, і це український народ, радше за усе, усвідомлював, тому й проголосував за незалежну Українську державу, яка постала. Таке рішення можна назвати конструктивним, позаяк воно підтвердило її бажання мати свою владу та жити у суверенній державі. Важливу складовою національних цінностей та інтересів є українська мова, яка спроможна консолідувати українську спільноту. Тобто, національні інтереси, на думку Л. Літвін, – це територіальна цілісність, суверенітет, духовні та ін. цінності українського народу, його потреби та гідний розвиток [8, с. 242]. Національні цінності, складовими яких є історія, звичаї, традиції українського народу, свята, герої та ін., мають зайняти належне місце на ефірах радіо, у програмах телебачення, на шпальтах періодичних друкованих видань, де мали б обговорюватися проблеми поширення української мови на Сході та Півдні країни, в освіті та інших галузях суспільно-політичного життя, діловій сфері, які забезпечуватимуть загальнонаціональну ідентичність, єдність українського народу, цілісність і незалежність держави. Такий підхід до вирішення проблеми може об'єднати й полярні політичні спільноти на консенсусній основі. Українська мова спроможна об'єднати індивідів, групи та спільноти за інтересами, поглядами, а також українське суспільство на базі національних інтересів. З цього приводу Б. Ажнюк та В. Кулик зазначають,

що «українська мова є консолідуючим фактором, спільним національним багатством, а підтримка та розвиток мов етнічних меншин є культурним та багатством суспільства» [4, с. 299, 335, 343, 367]. Національна безпека – це, на думку В. Пічи та М. Поліщук, «стан природи людини, соціальної групи, суспільства, держави, за якого гарантується захист їх життєво важливих потреб, інтересів від внутрішніх та зовнішніх загроз, який є необхідною умовою збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей» [9, с. 244]. Однією з видів національної безпеки є двомовність та російщення, які загрожують українській політичній нації розколом та знищенням. Ця проблема активізується втручанням у внутрішні справи української політичної нації та Української держави Росії, яка намагається загальмувати їх розвиток та схилити до союзу з нею. Виходячи з таких реалій, найкращим способом забезпечення національної безпеки, на думку В. Пічи і М. Поліщук, – це «вступ до НАТО, де панує принцип: «всі за одного і один за всіх» [9, с. 245]. А що стосується таких небезпек як двомовність і російщення, то одним зі способів забезпечення такої національної безпеки – це захист національних інтересів і цінностей на державному рівні та якнайшвидше ухвалення закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної», її поширення в усіх сферах, галузях суспільно-політичного життя та регіонах країни. У цьому розумінні держава має проводити політику підтримки, охорони та заохочення у володінні державною мовою, починаючи від дитячого садочка та закінчуючи закордонними українцями.

Невід'ємною складовою національної політики, а також моделі мовної політики є національна ідея, що досліджували такі науковці як М. Бучин [9], Л. Клос [9], М. Михальченко [9] та ін. Національна ідея, за визначенням О. Рудакевича, – це ідея формування та утвердження народу як нації – вищої форми етнічного розвитку. У широкому значенні – це ідея нації, національної держави та стратегія суспільного розвитку. Ідея нації – це настанова на реалізацію певного проекту національного будівництва. Ідея національної держави орієнтує на розбудову власної держави. У вузькому значенні національна ідея – це щасливе життя та шляхи його досягнення. Стратегічною метою української спільноти є повернення до європейської цивілізації, входження до ЄС та НАТО. Набагато менша частка політикуму та української спільноти підтримують курс на союз з Росією. Такі різні розуміння ідеї перешкоджають конструктивному розвитку держави, українського суспільства, що розхитує суспільно-політичну єдність, гальмує поширення української мови як державної та ін. Національна єдність є однією з найважливіших складових національної ідеї, без якої неможливо сформувати українську політичну націю, зберегти українську мову як єдину державну в Україні, захистити український народ від двомовності та подальшого російщення, які нав'язуються Росією та її «п'ятою колоною», яке охопило велику частину української спільноти; повернути анексовані території Росією та вийти з російсько-української війни переможцями. Тому національну

єдність М. Бучин розуміє як «тісний зв'язок, згуртованість, цілісність, неподільність нації, основу її життєдіяльності, розвиток національної свідомості та постійно діючий чинник, в основу якого покладено національну ідею» ЄС [9, с. 246]. Національна ідея, як вважає М. Михальченко, є не лише «формою відображення соціальної дійсності, результатом осягнення громадською та науковою думкою суспільного процесу, формою знання та компонентом суспільної свідомості, а й «містком» переходу від думки до дії» [9, с. 247]. Ідея, на його думку, має бути пов'язана з національним характером народу, з його ціннісними орієнтаціями, які мають виховуватися в українській спільноті інтелектуальною та правлячою елітою, масовою політичною освітою у дусі поваги до національних цінностей та патріотизму. Національний патріотизм, на думку Л. Клос, – це відданість національним традиціям, культурі, мові, нації, усвідомлення національної ідентичності та ін. [9, с. 248]. Щоб забезпечити позитивне сприйняття національної ідеї усіма громадянами України, необхідно створити потужний інформаційно-культурний простір, який охопить всю територію України, забезпечить усім громадянам можливість ознайомитися з життям, культурою, інтелектуальними та естетичними здобутками пращурів українців, сприятиме обміну знаннями, цінностями, думками, ідеями та ін. Тобто, виховання української спільноти на кращих зразках і здобутках минулого та сьогодення є «чи не найголовнішою умовою консолідації українського суспільства, утвердження нової ідентичності за умови величезного переважання російського чинника не лише в інформаційно-культурному ландшафті України» [2, с. 475].

Важливою складовою національної політики є національна ідентичність, окремі аспекти якої досліджують М. Бучин [9], Р. Лашенко [3], Є. Перегуда [6], Н. Пашина [8] та ін. наковці, які її показниками вважають свідомість, громадянство, територію, мову, культуру, історію та ін. Великою цінністю для українського народу є ідентичність і консолідація, що може забезпечити українська мова, позаяк об'єднувати українську спільноту не можуть дві мови, два гімни і два прапори, а тим більше російська мова, яка розколює українську спільноту, загрожує соборності та незалежності держави. На думку науковців, символом ідентифікації та консолідації не можуть бути в Україні російська мова та культура, які неспроможні консолідувати українську спільноту хоча б тому, що у національній пам'яті українців закарбувалися факти їх нав'язування українському народу шляхом репресій, голодоморів, міграції, заборон та обмежень української мови імперськими та радянськими указами. Національна пам'ять, яка несе у собі відбиток ідеологізації та моральних оцінок, на думку М. Бучин, – це сукупність уявлень національної спільноти про своє минуле, зафіксоване у формі знань, культурних стереотипів, символів та міфів [9, с. 247]. Цьому сприяють освіта, яка в Українській козацькій державі «Військо Запорізьке», у добу гетьманування П. Скоропадського та «українізації» (1920-30-ті рр.) була на високому рівні; вшанування національних міфів та символів, участь у різноманітних акціях патріотичного змісту; святкування визнач-

них дат, наприклад, День Соборності України, День писемності та мови, до чого останніми роками вдається українська влада, а особливо напередодні президентських чи парламентських виборів. Про підвищення статусу української мови дбав громадсько-політичний діяч, ідеолог національно-визвольного руху, представник народницько-демократичного напрямку української політичної думки – Р. Лащенко [3, с. 368]. Він трактував українську мову і культуру як складову національної ідеї, важливий чинник національної ідентичності українського народу, необхідність та обов'язковість використання її урядовцями. «Ідентичність», складовою якої є етнічна, національна та ін. ідентичності, виражає усвідомлення особистістю належності до тієї або іншої позиції у межах соціальних ролей, а також її ставлення до навколишнього світу. Поняття «політична ідентичність», на думку Н. Пашиної, – це політико-ціннісне самовизначення суб'єкта через ототожнення з певною політичною спільнотою, що виявляється у формуванні та відтворенні усталених політичних практик [8, с. 282]. Вимушена політична ідентичність української спільноти в імперські та радянські часи з російською мовою і культурою загострила в Україні проблему етнічної і національної ідентичностей, яка силоміць нав'язується українському народу в сучасній Україні. «Показником національної ідентичності, на думку Є. Перегуди, є лояльність до української мови як до ознаки національної державності. Українську мову, на його думку, вважають рідною навіть ті, хто вдома або на роботі нею не спілкується», що, як він вважає, є показником їх національної ідентичності, лояльності до української мови як до ознаки державності [6, с. 94]. Така думка не є поодиноким у середовищі проросійськи налаштованих політиків, які на державній службі послуговуються російською мовою, захищають в Україні інтереси і цінності Росії, але ідентифікують себе з Українською державою і нацією.

Невідомою складовою моделі мовної політики є загальнонаціональна інтеграція, що досліджували такі вітчизняні науковці як М. Кармазіна [3], І. Харечко [8] та ін. Об'єднання української спільноти, за висновками науковців, необхідне як засіб збереження соборності та незалежності Української держави від внутрішніх та зовнішніх загроз з боку Росії, поширення комунікацій українською мовою не лише на усій території країни, а й за її межами. Українську спільноту на сучасному етапі може об'єднати новий тип дискурсу – конструктивний, позапартійний, публічний, громадський, всеосяжний і громадянський, який буде спрямовано на взаєморозуміння між лідерами різних політичних сил, політичними спільнотами та громадянським суспільством, без якого «політична культура українського народу матиме розколотий характер і нестиме на собі відбиток тоталітаризму». «Якщо російські слов'янофіли у ХІХ ст., за словами М. Кармазіної, мріяли про об'єднання слов'ян навколо російської мови і культури, то кирило-мефодіївці – про рівність учасників слов'янського об'єднання, самостійність кожного племені після об'єднання, а також правління народне – республіканське» [3, с. 301]. В основу політичної культури і кому-

нікацій кирило-мефодіївці, що існували напівлегально, поклали єдність, коли кожен народ мав право створити власну літературу і культуру на засадах загальної рівності, свободи, братства і миру; дали вільно користуватися рідною мовою, що не завжди співпадає з етнічною мовою, мовою матері, національністю, яка є результатом вибору та самоідентифікації [1, с. 201]. Складовою загальнонаціональної інтеграції та єдності є національна самоідентифікація, що варто розуміти як «ототожнення індивіда, групи, спільноти, нації, етносу з певними національними інтересами і цінностями, що одні сприймають позитивно, інші – негативно, позаяк національна самоідентифікація базується на національній самосвідомості та національній ідеї, які мешканцями полярних регіонів в Україні сприймається неоднозначно та по-різному» [8, с. 240]. Українська спільнота може об'єднатися навколо національних інтересів і цінностей тоді, коли українську національну ідею будуть однаково розуміти усі мешканці країни, зокрема і ті, які живуть на Сході та Півдні. До національної інтеграції повинні закликати також і соціально-політичні спільноти проросійського спрямування, які заради збереження національних цінностей та захисту незалежної України мають консолідуватися навколо української мови, культури та символів українського народу, якими є співпраця, солідарність, злагода, толерантність, компроміс, патріотизм, терпимість, взаєморозуміння та взаємоповага, пропагуючи ідеї міжнародного миру, відкритості, взаєморозуміння, злагоди і толерантності. Важливою складовою загальнонаціональної інтеграції та єдності є національна солідарність, що, на думку І. Харечко, варто розуміти як «здатність суспільства виступати єдиним суб'єктом історії, забуваючи про внутрішні суперечності та відмінності, що пов'язує людей у єдине ціле та змушує їх діяти як один у боротьбі за процвітання цілого народу» [8, с. 241]. Така солідарність українського політикуму спостерігалася при ухваленні закону «Про мови в Українській РСР» та проголошенні української мови державною, затвердженні цього статусу Конституцією України, ухваленні Верховною Радою України закону, який дозволив внести зміни до назви УПЦ МП у зв'язку з проголошенням УПЦ та наданням їй томосу Вселенським Патріархатом тощо. Такий підхід до розв'язання мовного питання допоміг би швидше знайти ті спільні та усім зрозумілі точки дотику, на основі яких досягається загальноукраїнський суспільний консенсус. Саме про це мають дбати сучасні українські політики, які роблять усе можливе, аби знищити ті інформаційні ресурси, які мають відношення до української мови і культури, чим і створили для свого народу інформаційне рабство. Не сприяє мовно-політичній єдності Сходу і Заходу затижна правопописна дискусія, яка вказує на змагання за лідерство між наддніпрянською мовною традицією, яку підтримують політики і науковці з «лівою», тобто проросійською орієнтацією, та західноукраїнською, якій симпатизують «праві» національно-демократичні політичні сили [4, с. 350–351]. Поява консолідуючої політичної сили, яка не буде робити наголос на тих чинниках, які розколюють українське суспільство, є запорукою май-

бутнього розвитку України. Лише таким чином український політикум та українська спільнота разом можуть спільно знайти рішення різних проблем, які роз'єднують українське суспільство. Інші інструменти щодо розв'язання цих та інших проблем, можуть додати ще більше непорозумінь та протистоянь [8, с. 124–126].

Висновки та пропозиції. Отже, модель мовної політики сформована на основі таких її складових, як: *українська мова*, яка є символом української нації, на основі якої формується національна самосвідомість суб'єктів політики, їх політична поведінка, національна ідея, національна політика у цілому; *духовність*, яку спрямовано на відродження української культури, виховання патріотичності, формування політичної нації та національної культури; *єдина національна ідея*, яку спрямовано на захист національних інтересів і цінностей українського народу та Української держави; *національна ідентичність*, яка ідентифікує українську спільноту

на основі української мови, української культури та Української держави; *загальнонаціональна інтеграція*, яка спрямована на об'єднання української спільноти навколо національної ідеї, національних інтересів і цінностей; *національна політика*, на основі якої формується нова модель мовної політики. Щоб національна політика була ефективною, було б доцільно, щоб: вітчизняні політики вчасно *інформували* українську спільноту про подальші дії у сфері мовної політики; *надавали* можливість українським громадянам впливати на процес ухвалення рішень, розширювати сферу власної національної компетентності та підвищувати поінформованість; *залучали* до дискусії широкі верстви населення, аби налагодити діалог; *враховували* думки громадян та політичних опонентів при обговоренні та ухваленні мовних законів, програм та рішень; *забезпечували* українську спільноту правдивою інформацією та надавали рівні права на доступ до свободи слова.

Список літератури:

1. Бондар Ю. та ін. Енциклопедія для видавця та журналіста / Ю. Бондар, М. Головатий, М. Сенченко; МАУП, Книжк. палата України. Київ : «Вид. дім «Персонал», 2010. 400 с.
2. Дзюба І. Нагнітання мороку: Від чорносотенців початку ХХ століття до українофобів початку століття ХХІ. Київ : Видавничий дім «Кієво-Могилянська академія», 2011. 503 с.
3. Історія політичної думки : навч. енцикл. словник-довідник для студентів вищ. навч. закл. / За заг. ред. Н.М. Хоми [В.М. Денисенко, Л.Я. Угрин, Г.В. Шипунов та ін.]. Новий Світ 2000. Львів, 2014. 766 с.
4. Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом. ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України. Київ, 2008. 398 с.
5. Обушний М., Коваленко А., Ткач О. Політологія : Довідник / За ред. М.І. Обушного. Київ : Либідь, 2009. 501 с.
6. Перегуда С. Модель мовної політики у поліетнічному суспільстві: кейс України. *S.P.A.C.E.: Електронний науково-практичний журнал*. 2016. Вип. 1. С. 92–96.
7. Пірен М., Ребкало В. Духовність особистості – основна цінність демократичного суспільства. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2011. Вип. 2. С. 228–236.
8. Політична лексика сучасного українського політика і громадянина : енциклопедичний словник-довідник / Укладач В.М. Піча; наук. ред. Л.Д. Климманської, Я.Б. Турчин, Н.М. Хоми [Колектив авторів: І.В. Алексеєнко, О.І. Романюк, М.В. Школяр та ін.]. «Магнолія – 2006». Львів, 2017. 438 с.
9. Політологія: сучасні терміни і поняття. Короткий навчальний словник-довідник для студентів ВНЗІ-ІV рівнів акредитації. – 4-те видання, виправлене і доповнене / укладач В.М. Піча, наук. редакція Л.Д. Климманської, Я.Б. Турчин, Н.М. Хоми. Новий Світ – 2000. Львів, 2015. 516 с.
10. Трибушний О. Мовна політика в Україні: проблеми і пріоритети. *Віче*. 1997. № 9(66). С. 99–107.

References:

1. Bondar Yu. Et al. (2010). An Encyclopedia for Publisher and Journalist / Y. Bondar, M. Holovaty, M. Senchenko; MAUP, Book Chamber of Ukraine. "Kind. House "Personnel", Kyiv, 400 p.
2. Dziuba I. (2011). Forcing the darkness: From the Black Hundreds of the beginning of the XX century to the Ukrainophobes of the beginning of the XXI century. Publishing House "Kyiv-Mohyla Academy", Kiev, 503 p.
3. History of political thought: teach. encyclopedia Dictionary for students of higher education (2000). Teaching shut up For the community edit N.M. Khomi [V.M. Denisenko, L.Ya. Ugrin, G.V. Shipunov, etc.]. New World – 2000, Lviv, 766 p.
4. Language situation in Ukraine: between conflict and consensus (2008). The IF Kuras Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kiev, 398 p.
5. Obushnyy M., Kovalenko A., Tkach O. (2009). Politology : Guidebook / Ed. M.I. Obushny. Lybid, Kiev, 501 p.
6. Pereguda Ye. (2016). Model of language policy in a polyethnic society: case of Ukraine. *SPACE: Electronic scientific journal*, vol. 1, pp. 92–96.
7. Piren M., Rebcalo V. (2011). Spirituality of personality – the main value of a democratic society / M. Piren, V. Rebcalo. *Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*, vol. 2, pp. 228–236.
8. Political vocabulary of modern Ukrainian politician and citizen: encyclopedic dictionary-directory (2017). Compiler VM Picha; sciences edit L.D. Klymanska, Ya.B. Turchin, N.M. Khomi [Collected authors: I.V. Alekseenko, O.I. Romanyuk, M.V. Shkolyar, etc.]. "Magnolia – 2006", Lviv, 438 p.
9. Politology: modern terms and concepts (2015). A short instructional vocabulary for students of higher education institutions of I-IV levels of accreditation. – 4th edition, corrected and supplemented / compiled by V.M. Picha, Sciences. editors L.D. Klymansky, Ya.B. Turchin, N.M. Khomi. New world – 2000, Lviv, 2015, 516 p.
10. Trybushniy O. (1997). Language policy in Ukraine: problems and priorities. *Viche*, vol. 9(66), pp. 99–107.